مساجد تراز جامعه اسلامی چگونه باید باشند؟

مسجد خانه همه مردم است

■ مریم رجبی *

در فرهنگ دینی ما، مسجد مهم‌ترین پایگاه تجلی ارزش‌های اسلام است. نخستین اقدام پیامبر اکرم(ص) پس از ورود به مدینه، ساخت مسجد بود. مسجد در صدر اسلام کانون عبادت، تعلیم و تربیت، فعالیت‌های سیاسی، مرکز دادخواهی و قضاوت، پایگاه نظامی، پایگاه تعاون و وحدت اجتماعی بوده و با کارکردهای جامع، سعی در رفع همه نیازهای مسلمین داشته است. کارکردهای مسجد در صدر اسلام نشان‌دهنده نگرش جامع پیامبر اکرم(ص) به مسجد به عنوان یک مرکز همه‌جانبه برای رشد روحی، اجتماعی، اقتصادی، علمی و سیاسی مسلمانان بود. در حقیقت، مسجد در آن دوران علاوه بر عبادت، به‌عنوان مرکز تصمیم‌گیری‌های کلیدی و کلان در همه عرصه‌ها عمل می‌کرد. پیامبر نه تنها برای نماز، بلکه برای مشورت، تصمیم‌گیری اجتماعی و حتی مدیریت جنگ‌ها و تقسیم کارها به مسجد می‌فرمتند. در ادامه نگاهی به کارکردهای متعدد مسجد خواهیم داشت.

■■■

■ **کانون ترویج ازدواج و ازدیاد نسل**

به گواه تاریخ پیامبر اکرم(ص) به امر ازدواج، بسیار اهتمام داشتند، چنان که علاوه بر معرفی جوانان هم کفو به یکدیگر و به ازدواج هم در آوردن آنان، حتی برگزاری مراسم عقد آنان در محل مسجد، شاخصه‌های صحیح یک ازدواج و یک خانواده مطلوق را برای مردم تبیین می‌کردند. در واقع، این امر گویای اهتمام حضرت به افزایش جمعیت مسلمانان نیز بوده است.

پیامبر اکرم(ص) در کلامشان ازدیاد نسل مسلمانان را مایه فخر و مباهات خود می‌دانند. نبی مکرم اسلام(ص) می‌فرمایند: ازدواج کنید تا صاحب فرزند شوید و نسل شما زیاد شود. من در روز قیامت به زیادی افراد امتم بر امت‌های دیگر مباهات می‌کنم (جامع الأخبار، چاپ نجف، صفحه ۱۰۱) این نشان از عشق و علاقه حضرت به افزایش جمعیت مسلمین، و امر مهم فرزندآوری دارد.

در حدیث دیگری که در مستدرک الوسائل، جلد ۱۴، صفحه ۱۵۳ آمده است، حضرت به زیبایی فرمودند: «یک نوزاد متولد شده در امت من از آنچه خورشید بر آن می‌تابد، نزد من محبوب‌تر است.» از طرفی سیره عملی ایشان نسبت به حضور و همراهی دو سبط عزیز کودک خود امام حسن و امام حسین(ع) در مسجد و به طور کل نحوه تعامل و ملاطفت ایشان با کودکان در مسجد، اهمیت حضور و توجه ویژه به کودکان را به ما گوشزد می‌کند تا جایی که در تاریخ می‌خوانیم، گاهی سجده حضرت به‌خاطر بازی کودکی که بر پشت پیامبر(ص) سوار شده طولانی می‌شود و زمانی دیگر به خاطر گریه کودکی نماز حضرت کوتاه می‌شود.

■ **محل اجتماع مسلمانان برای تصمیمات مهم**

مساجد از صدر اسلام و زمان پیامبر اکرم(ص) تاکنون مرکز اجتماع و انسجام مسلمانان بوده‌اند و این روند در دوره ظهور حضرت مهدی(عج) به اوج خود خواهد رسید. زیرا طبق روایات مسلم ما حضرت صاحب‌الامر(عج) همه فعالیت‌های خود را با محوریت مسجد انجام می‌دهند و محل سکونت و مقر حکومت ایشان نیز مسجد خواهد بود.

به فرموده امام خمینی (ره)، «مسجد محلی است که از مسجد باید امور اداره شود.» رهبر معظم انقلاب نیز در دیدار با ائمه جماعات فرمودند: مسجد که بر محور چنین گوهری [نماز] شکل می‌گیرد؛ می‌تواند پایگاه همه کارهای نیک باشد؛ می‌فرمودند: «الصلوة جامعه» بروید به سمت محل صلات، برای چه؟ برای هر امر مهمی که برای مسلمین پیش می‌آمد.

فیلسوف فرانسوی، روژه گارودی، در کتاب «مسجد، آیینه اسلام» در این باره می‌گوید: «هر دوران عظمت اسلام، تمام زندگی شهر در مسجد جریان داشت. قرار دادهای تجاری، تصمیمات اجتماعی و حتی تصمیمات نظامی مانند رفتن به جنگ در مسجد اتخاذ می‌شد.»

مسجد در زمان پیامبر اکرم(ص) علاوه بر محل عبادت، مرکز حکومت، ستاد لشکر، مرکز دادخواهی و قضاوت، پایگاه تعاون اجتماعی و مأمن و پناهگاه امن بی‌پناهان بود.

■ **۱۲ کارکرد مهم مساجد**

کارکردهای متعدد و متنوع مسجد به طور خلاصه با نگاهی جزئی و فهرست وار به شرح زیر است:

۱- عبادت و خودسازی: مسجد محل اقامه نماز و تربیت روحی مسلمین.

۲- آموزش تعالیم اسلامی: مسجد مکانی برای تعلیم قرآن و معارف دین.

۳- مشاوره فردی و اجتماعی: پیامبر در همه امور مورد مشاوره قرار می‌گرفتند.

۴- ایجاد همدلی و همبستگی اجتماعی: شناسایی مشکلات افراد جامعه و تلاش برای رفع آن.

۵- جهاد تبیین و بصیرت‌افزایی: در جهت مقابله با نفاق‌ها و توفندهای دشمنان اسلام و پاسخ به شبهات.

۶- کارهای عام‌المنفعه مثل پناه دادن به بی‌پناهان و مستمندان.

۷- تشویق به ازدواج و تشکیل خانواده: معرفی جوانان به همدیگر و برگزاری مراسم ازدواج در مسجد.

۸- ترویج سبک زندگی اسلامی: مبارزه با باورهای خرافی و جاهلی.

۹- ایجاد فرارگاه نظامی و سیاسی و نقشه‌بزی جنگ و دفاع از کیان اسلام در مقابل دشمنان.

۱۰-مناظرات علمی و ملاقات هیئت‌های خارجی.

۱۱- اهتمام به افزایش جمعیت و تشویق به فرزندآوری: از طریق تشویق به ازدواج یا تعامل نیکو با کودکان در مسجد.

۱۲-رسیدگی به شکایات، قضاوت و برقراری عدالت بین طرفین دعوا

این کارکردهای متعدد مسجد نشان‌دهنده نگرش جامع پیامبر اکرم (ص) به این مکان به عنوان یک مرکز همه‌جانبه برای رشد روحی، اجتماعی، اقتصادی علمی و سیاسی مسلمانان بوده است. کارکردهای مسجدار صدر اسلام تا ظهور انقلاب اسلامی نشانگر آن است که زندگی فردی و اجتماعی ما مسلمانان در این مکان مقدس شکل گرفته و با این تفاسیر باید گفت خانه اول و اصلی همه ما مسجد است

کارکردهای متعدد مسجد نشان‌دهنده نگرش جامع پیامبر اکرم(ص) به این مکان به عنوان یک مرکز همه‌جانبه برای رشد روحی، اجتماعی، اقتصادی علمی و سیاسی مسلمانان بوده است. کارکردهای مسجد از صدر اسلام تا ظهور انقلاب اسلامی نشانگر آن است که زندگی فردی و اجتماعی ما مسلمانان در این مکان مقدس شکل گرفته و با این تفاسیر باید گفت خانه اول و اصلی همه ما مسجد است

حجت‌الاسلام سید علی‌اکبر میرخلیلی از ۱۴سال فعالیت در مسجد المهدی می‌گوید

مسجدی که تبدیل به پناهگاه جوانان شد

حجت‌الاسلام‌والمسلمین سید علی اکبر میرخلیلی ۱۴سال است که مسئولیت مسجد المهدی در نبرد جنوبی را به عهده دارد. در این سال‌ها، او به تکیه‌گاه معنوی و آموزشی برای اهالی منطقه و به‌ویژه جوانان تبدیل شده است. او برای ما روایت می‌کند که چگونه با برنامه‌ریزی‌های دقیق و توجه به نیازهای روزمره مردم، این مسجد را به مرکزی پویا برای آموزش، مشاوره و پرورش نسل آینده و پناهگاهی برای جوانان تبدیل کرده است. در محله نبرد جنوبی، مسجد المهدی علاوه بر اینکه محلی برای نماز است، امکانات آموزشی، مشاوره و انگیزه و امید را برای اهالی منطقه فراهم کرده است. حجت‌الاسلام سید علی اکبر میرخلیلی، روحانی مسجد، با آرامش و صمیمیت خاصی از دوران مسئولیت خود در این مسجد می‌گوید. در طول این ۱۴سال، او نه تنها امام جماعت بوده، بلکه نقش مشاور، مربی و راهنما را برای جوانان محله نیز ایفا کرده است.

■■■

«من همیشه در مسجد را باز گذاشتم» می‌گوید. «گاهی هر کسی هر نیازی دارد، در مسجد می‌تواند آن نیاز را برطرف کند. ما باید پاسخگوی نیازهای مختلف باشیم.» همین دیدگاه باعث شد تا در طول این سال‌ها، مسجدالمهدی به مرکزی پویا و متنوع تبدیل شود که همه اقشار، از بچه‌ها گرفته تا بزرگ‌ترها و به ویژه جوانان از برنامه‌های آن بهره‌مند شوند.

حجت‌الاسلام سید علی اکبر میرخلیلی، امام جماعت مسجد المهدی: من تمام وقت در مسجد هستم. از صبح تا شب، هیچ چیز دیگری انجام نمی‌دهم. فقط برای اینجا وقت می‌گذارم. نظم در برنامه‌ها، احترام به وقت دیگران و برنامه‌ریزی دقیق، کلید موفقیت است. امام جماعت باید وقت بگذارد، برنامه‌ریزی کند و به جزئیات توجه داشته باشد.

یکی از مهم‌ترین برنامه‌هایی که حجت‌الاسلام میرخلیلی از آن سخن می‌گوید، کلاس‌ها و برنامه‌های تابستانی برای بچه‌هاست. این برنامه‌ها که به‌طور منظم برگزار می‌شود، علاوه بر جنبه‌های معنوی و آموزشی، شامل کلاس‌های ورزشی و مهارتی نیز هستند. هدف اصلی، بر کردن اوقات فراغت فرزندان خانواده‌ها با فعالیت‌های مفید است تا آنها در پایان تابستان مهارت جدیدی یاد بگیرند.

«هر هفته برنامه‌های مستمر داریم. بچه‌ها در این فضاهای دینی و معنوی رشد می‌کنند و در کنار آن، مهارت‌های ورزشی، هنری و حتی کسب‌وکار را هم یاد می‌گیرند. در این فضاهاست که دوستی‌های ماندگار شکل می‌گیرد و سبک زندگی مؤمنانه در بین آنها نهادینه می‌شود.» او ادامه می‌دهد: «حتی بسیاری از والدین بچه‌های نوجوانی که مشکلات رفتاری داشتند، با حضور فرزندان‌شان در مسجد، به‌طور جدی تغییرات مثبتی را شاهد بودند. اینجا نه‌تنها سرای فرزندان بلکه برای خانواده‌ها هم پناهگاهی است امن است.»

در مسجد، هیچ‌چیز از نظر حجت‌الاسلام میرخلیلی دور نمی‌ماند. حتی موضوعاتی چون مشاوره خانوادگی، تحصیلی و پزشکی در برنامه‌های هفتگی قرار دارند. «هر هفته یک روز، بعد از ظهرها، در مسجد مشاوره‌های مختلفی داریم. متخصصین در این جلسات حضور دارند و افراد می‌توانند از آنها مشاوره بگیرند، حتی در زمینه طب سنتی و پزشکی هم مشاوره ارائه می‌شود.» این حضور متخصصان در مسجد، به افراد کمک می‌کند تا نه‌تنها نیازهای معنوی، بلکه مشکلات دیگر خود را هم برطرف کنند.

یکی دیگر از نکات برجسته در برنامه‌های حجت‌الاسلام میرخلیلی، ارتباط مستمر با مدیران مدارس و والدین است. این ارتباط‌ها موجب شده تا برنامه‌های مسجد به‌طور مستقیم با نیازهای مدارس و خانواده‌ها هماهنگ شود. او می‌گوید: «هر سال با اولیا و مربیان مدارس اطراف نشست‌هایی برگزار می‌کنیم تا به مشکلات و نیازهای مدارس و بچه‌ها توجه کنیم. در این جلسات، ارتباط مستقیم و مؤثر بین مسجد و خانواده‌ها شکل می‌گیرد.» این تعامل باعث شده تا هر کلاسی به نوعی در دل مسجد و در فضای معنوی آن برگزار شود. در کنار برنامه‌های هفتگی و ماهانه، حجت‌الاسلام میرخلیلی برنامه‌های ویژه مناسبت‌ها را نیز اجرا می‌کند. برای مثال، در روز دختر، پدران را دعوت می‌کنند و از سخنرانان متخصص در زمینه ارتباط صحیح والدین با فرزندان‌شان بهره می‌برند. «این کلاس‌ها فرصتی است برای اینکه پدران بدانند چگونه باید با دخترانشان رفتار کنند تا بیرون از خانه در معرض آسیب‌ها قرار نگیرند. این آموزش‌ها تأثیرات زیادی دارد.»

اما رمز اصلی موفقیت این برنامه‌ها، به گفته حجت‌الاسلام میرخلیلی، حضور مستمر و تمام‌وقت او در مسجد است. «من تمام‌وقت در مسجد هستم. از صبح تا شب، هیچ‌چیز دیگری انجام نمی‌دهم. فقط برای اینجا وقت می‌گذارم.» او ادامه می‌دهد: «نظم در برنامه‌ها، احترام به وقت دیگران و برنامه‌ریزی دقیق، کلید موفقیت است. امام جماعت باید وقت بگذارد، برنامه‌ریزی کند و به جزئیات توجه داشته باشد.»

حجت‌الاسلام میرخلیلی، خانواده‌ای به‌ما‌ندنی از دوران جنگ دارد که نشان‌دهنده قدرت همدلی و همراهی او با جوانان است. «در جنگ ۱۲ روزه، جوانی به مسجد آمد. استرس شدیدی داشت. انگار به مسجد پناه آورده بود. با او صحبت کردم، صحبت‌هایی ساده و معمولی. بعد از چند روز، اضطراب او کم و کمتر شد و زندگی امیدوارتر به نظر می‌رسید. هنوز هم ارتباط خود را با مسجد حفظ کرده است.» او به‌سادگی می‌گوید: «لقطه اصلی کار، همدلی با جوانان است. وقتی با آنها همراه باشیم، می‌توانیم در زندگی‌شان تأثیر بگذاریم.»

نقاشی، سرود و تواشیح و بازی‌های ورزشی تدارک دیده شده است. این گروه‌ها در فضایی شاد و بانشاط، به یادگیری و تفریح پرداخته و در کنار این فعالیت‌ها، مفاهیم ارزشمندی چون اخلاق و آداب اسلامی را نیز می‌آموزند. همانطور که شیرپور اشاره می‌کند: «هدف از این فعالیت‌ها، تربیت افرادی است که علاوه‌بر داشتن اطلاعات دینی، از لحاظ اخلاقی نیز در سطح بالایی قرار بگیرند.»

مسجد جامع چهارده معصوم به مشاوره‌های تربیتی و خانوادگی توجه ویژه‌ای دارد. در کانون وسیع مسجد، مشاوران متخصص در زمینه‌های تربیتی، تحصیلی و خانوادگی حضور دارند تا به خانواده‌ها کمک کنند در مسائل تربیتی، تحصیلی و اجتماعی خود بهتر عمل کنند

برای مثال، برای گروه سنی شش تا ۹ سال، کلاس‌های متنوعی مانند آموزش قرآن، نقاشی، سرود و تواشیح و بازی‌های ورزشی تدارک دیده شده است. این گروه‌ها در فضایی شاد و بانشاط، به یادگیری و تفریح پرداخته و در کنار این فعالیت‌ها، مفاهیم ارزشمندی چون اخلاق و آداب اسلامی را نیز می‌آموزند. همانطور که شیرپور اشاره می‌کند: «هدف از این فعالیت‌ها، تربیت افرادی است که علاوه‌بر داشتن اطلاعات دینی، از لحاظ اخلاقی نیز در سطح بالایی قرار بگیرند.»

روایتی از حضور خانواده‌ها در مسجد جامع چهارده‌معصوم(ع)

سفره فرهنگی «صادق الوعد» برای خانواده‌ها

در دل یک محله شلوغ و پرهیاهو در شرق تهران، مسجد جامع چهارده‌معصوم(ع)، به عنوان پایگاهی فرهنگی و تربیتی شناخته می‌شود که در کنار عبادات و مناسک دینی، در زمینه‌های آموزشی و پرورشی برای نسل‌های آینده هم فعالیت‌های چشمگیری دارد. این مسجد که در سایه مدیریت آگاهانه به یکی از مراکز مهم تربیتی در منطقه تبدیل شده، می‌تواند الگویی از مسجد تراز اسلامی باشد. کانون فرهنگی صادق‌الوعد مسجد جامع چهارده‌معصوم(ع) در پخش خواهران و برادران، سفره‌ای از برنامه‌های مختلف برای سنین مختلف و اعضای خانواده‌ها پهن کرده است.

■■■

مهدی شیرپور بناب، نایب امام جماعت مسجد جامع چهارده معصوم(ع) و مدیر کانون صادق‌الوعد، با اعتقاد به لزوم رشد و تعالی فردی و اجتماعی اعضا، هر روز در تلاش است تا نه‌تنها نوجوانان و جوانان را به مسجد جذب کند، بلکه فضایی را برای مادران و زنان فراهم آورد تا در کنار برنامه‌های دینی، به مسائل روزمره و تربیتی خود نیز رسیدگی کنند.

در این کانون، خواهران روزهای زوج در قالب خاص و با برنامه‌ریزی دقیق، در کلاس‌های تدبر در قرآن، ورزشی، تجوید، روخوانی، حفظ قرآن و حتی کارگاه‌های هنری و فرهنگی شرکت می‌کنند. به گفته شیرپور، «نظم و برنامه‌ریزی هدفمند برای هر قشری از جامعه لازم است تا با افراد به محتواهایی که متناسب با سن و نیاز هر گروه باشد، بتوانیم به رشد همه‌جانبه افراد کمک کنیم.»

مسجد جامع چهارده معصوم به مشاوره‌های تربیتی و خانوادگی توجه ویژه‌ای دارد. در کانون وسیع مسجد، مشاوران متخصص در زمینه‌های تربیتی، تحصیلی و خانوادگی حضور دارند تا به خانواده‌ها کمک کنند در مسائل تربیتی، تحصیلی و اجتماعی خود بهتر عمل کنند

مسجد جامع چهارده معصوم، علاوه بر فعالیت‌های فرهنگی و دینی، به ایجاد فضایی برای پرورش نوجوانان و جوانان نیز توجه ویژه‌ای دارد. در این مسجد، هر شب نوجوانان و جوانان در نماز جماعت حاضر می‌شوند و در برنامه‌های متنوع کانون، از جمله کلاس‌های کامپیوتر، طراحی، رباتیک و حلقه‌های معرفتی، شرکت می‌کنند.

یکی از ویژگی‌های این مسجد، ارتباط مستمر و مؤثر آن با مدارس نزدیک به مسجد است. از طریق این ارتباطات، مدیر کانون و امام جماعت مسجد به جذب نوجوانان و جوانان پرداخته و آنها را به برنامه‌هایی که در کانون برگزار می‌شود، آشنا می‌کنند. این فعالیت‌ها باعث شده است، مسجد جامع چهارده‌معصوم به یکی از مراکز مهم جذب نسل جوان تبدیل شود. این مسجد به حدی موفق عمل کرده که بسیاری از نوجوانان و جوانان حتی در روزهای غیرتعطیل نیز مشتاقانه به کانون می‌آیند و در برنامه‌ها شرکت می‌کنند.

امام جماعت مسجد، حجت‌الاسلام جمشیدی نیز به نوبه خود همواره بر اهمیت مسئولیت‌پذیری جوانان و نوجوانان در مسجد تأکید می‌کند. «ما در مسجد جامع چهارده معصوم(ع) سعی کرده‌ایم فضایی بسازیم که نوجوانان و جوانان نه تنها در عبادات و مراسم مذهبی مشارکت کنند، بلکه در پروژه‌های فرهنگی و اجتماعی هم نقش آفرینی داشته باشند.»

به گفته وی، مسجد باید مکانی باشد که در آن همگان با تمامی اقشار اجتماعی بتوانند مشارکت فعال داشته باشند و نه تنها در مسائل عبادی، بلکه در مسائل اجتماعی و فرهنگی نیز تأثیرگذار باشند. در همین راستا، با کمک اعضای مسجد و با ایجاد یک برنامه‌ریزی منسجم، مسجد جامع چهارده‌معصوم به یک پایگاه اجتماعی و فرهنگی تبدیل شده است که نه تنها به عبادت، بلکه به تربیت نسل‌های آینده نیز می‌پردازد.

یکی از بخش‌های برجسته در فعالیت‌های مسجد جامع چهارده‌معصوم، مرکز طرح تعالی بانوان است. این مرکز به همت زنان فعال مسجد، با هدف پرورش زنان مقاوم و آگاه در مسائل دینی، فرهنگی و اجتماعی راه‌اندازی شده است. در این مرکز، برنامه‌های آموزشی متنوعی از جمله مباحث قرآنی، نهج‌البلاغه، سبک زندگی اسلامی و طب اسلامی برگزار می‌شود. به گفته شیرپور، «در این طرح، زنان مسجدی می‌توانند در فضای امن و حمایتی، علاوه بر یادگیری مسائل دینی، به موضوعات مبتلا به زنان از جمله حجاب، نحوه تعامل با افراد مسجد گرایز پرداخته و در نتیجه تأثیرگذاری بیشتری در جامعه داشته باشند.»

در کنار تمام این فعالیت‌های دینی و فرهنگی، مسجد جامع چهارده‌معصوم به مشاوره‌های تربیتی و خانوادگی نیز توجه ویژه‌ای دارد. در کانون وسیع مسجد، مشاوران متخصص در زمینه‌های تربیتی، تحصیلی و خانوادگی حضور دارند تا به خانواده‌ها کمک کنند در مسائل تربیتی، تحصیلی و اجتماعی خود بهتر عمل کنند. «هدف ما این است که خانواده‌ها در کنار هم، تحت هدایت دینی و تربیتی، به رشد و تعالی دست یابند. برای این کار، مشاوران با ارائه راهکارهایی مؤثر، به خانواده‌ها کمک می‌کنند تا در مسائل تربیتی و زندگی روزمره خود، همراستا با آموزه‌های اسلامی پیش بروند.

مسجد جامع چهارده‌معصوم(ع)، با مدیریت محکم، برنامه‌ریزی‌های دقیق و به همت مسئولان آن، به یک الگوی موفق از مسجد تراز اسلامی تبدیل شده است. در این مسجد، علاوه بر اهمیت عبادات، به مسائل فرهنگی، اجتماعی، تربیتی و حتی اقتصادی هم توجه ویژه‌ای شده و به نظر می‌رسد این الگو می‌تواند به بسیاری از مسجد دیگر در سطح کشور منتقل شود.

حجت‌الاسلام هشیار خردکیش امام جماعت و فعال فرهنگی:

مسجدی موفق است که با همدلی و همفکری اهالی محله اداره شود

امروزه خانواده‌ها بیش از هر زمان دیگری نیازمند یک محیط تربیتی امن هستند تا فرزندانشان در مسیر صحیح پرورش یابند. یکی از مکان‌هایی که می‌تواند این مسیر را برای نوجوانان و جوانان هموار سازد «مسجد» است؛ مسجدی که به شرط پویایی، فعالیت و رویکرد خانواده محور، نقشی بسیار اثرگذار ایفا می‌کند. مسجد نه تنها پناهگاهی فکری و معنوی است، بلکه بستری برای رشد مهارت‌ها، تقویت اعتماد به نفس و افزایش مشارکت اجتماعی نوجوانان نیز فراهم می‌آورد. تحقق این مهم با همراهی خانواده‌ها و نگاه تیزبین آنان به مسجد به عنوان خانه دوم فرزندانشان، امکان پذیرتر و مؤثرتر خواهد بود. یکی از نمونه‌های موفق چنین مسجدی، مسجد جامع صاحب‌الزمان(عج) در شهرک رسالت منطقه ۱۹ تهران است. در گذشته، آمار بالای آسیب‌های اجتماعی در این محله، خانواده‌ها را به فکر مهاجرت می‌انداخت اما این وضعیت با نگاه درست و عملکردی هدفمند از سوی مسئولان و عوامل مسجد تغییر کرد و مسیر زندگی بسیاری از نوجوانان دگرگون شد. این مسجد با حضور نیروهای جوان و خلاق، برنامه‌های متنوعی از جمله کلاس‌های تقویتی، دوره‌های تابستانی و مراسم‌های دعا برگزار کرد و از این طریق توانست تعداد زیادی از جوانان و نوجوانان محله را به خود جذب کند. این فعالیت‌ها که با نیازسنجی دقیقی طراحی شده بود، به گونه‌ای برنامه‌ریزی می‌شدند که اغلب به نماز جماعت ختم می‌شدند. برای مثال، برگزاری مسابقه فوتبال پس از دعای ندبه یا پایان کلاس‌ها با شروع اذان. همکاری مسئولان مسجد با مدارس محله نیز بسیار قابل توجه است. دعوت خانواده‌ها از سوی مدیران مدرسه با هدف آشنایی آنان با برنامه‌های مسجد، موجب جلب اعتماد والدین شد و این اقدام کمک شایانی به حضور نوجوانان در فعالیت‌های مسجد و حل مشکلات تربیتی و حتی تحصیلی دانش‌آموزان کرد. نتیجه همه این تلاش‌ها و فعالیت‌ها تغییر نگاه خانواده‌ها به محله و ماندن آنها در همان محل زندگی‌شان شد. با حجت‌الاسلام والمسلمین هشیار خردکیش که مدت ۳۵ سال امام جماعت این مسجد را بر عهده داشتند، به گفت‌وگو نشستیم. وی معتقد است مسجد تراز و مطلوب از نگاه قرآن و سیره پیامبر(ص) مسجدی است که تنها یک مکان برای عبادت نباشد، بلکه یک مرکز جامع برای ایمان، تعالی فردی و اجتماعی مسلمانان باشد. مسجد باید محلی باشد که بر اساس تقوا بنا شود، محور آن عبادت خالصانه باشد، مرکزی برای تجمع و وحدت مسلمانان، کانونی برای آموزش و تعلیم و تربیت و در رسیدگی به امور اجتماعی و حل مشکلات مردم نیز نقشی فعال ایفا کند. چنین مسجدی با وجود سادگی، همواره پاکیزه و آراستی بخش خواهد بود و فضایی برای رشد همه جانبه فردی و اجتماعی مسلمانان فراهم می‌آورد.

■■■

مسجد در نگاه بسیاری از خانواده‌ها محلی برای نماز، عبادت و مناجات با خداست. نگاه شما به این دیدگاه چیست و چگونه می‌توان این نگاه را به یک نگاه جامع تر تبدیل کرد؟

برای ارتقای نگاه صحیح و اصیل به مسجد، نیازمند آگاهی بخشی، فرهنگ‌سازی و برنامه‌ریزی هدفمند هستیم. این مسیر را می‌توان با تبیین قرآنی و روایی جایگاه و ابعاد جامع مسجد آغاز کرد. جایگاهی که فراتر از محل عبادت، به عنوان محور هدایت، تربیت و رشد جامعه معرفی شده است. ارائه الگوهای عملی و موفق از مساجدی که توانسته‌اند در این مسیر موثر عمل کنند، نقش مهمی در بازدهی‌ای این دیدگاه دارد. همچنین اجرای برنامه‌های متنوع و متناسب با نیازهای روز جامعه در مسجد می‌تواند موجب جذب بیشتر اقشار مختلف به‌ویژه جوانان و بانوان شود. لازمه این تحول، ایجاد فضای باز و در دسترس در مسجد است. مسجدی که در طول روز، درهایش به روی مردم گشوده باشد و حضور در آن تنها به زمان نماز محدود نشود. تبدیل نگاه خواهدها از مسجد صرفا به عنوان «محل نماز» به «مرکز جامع زندگی»، نیازمند تلاشی فرهنگی، مستمر و همه‌جانبه است. هدف آن نیست که نقش عبادی مسجد کمرنگ شود، بلکه باید این نقش به عنوان محور و مبنای اصلی، سایر فعالیت‌ها را نیز در بر گیرد و به آنها معنا و برکت بخشد. مسجدی که بتواند چنین جایگاهی را به درستی ایفا کند، می‌تردید به قلب تپنده جامعه تبدیل خواهد شد و نقش محوری خود را در رشد فردی و اجتماعی بازیابی خواهد کرد.

حال بفرمایید خانواده‌ها این کانون مهم تربیتی چگونه می‌تواند کلید موفقی برای ارتباط فرزندان و نسل نو با مساجد باشد؟

اگر خانواده به اهمیت و جایگاه مسجد پی ببرد و خود در این مسیر پیشگام باشد، می‌تواند به بهترین و مؤثرترین شکل، فرزندان و نسل نو را با مسجد پیوند بزند. الگوسازی والدین در عمل، تأثیرگذارترین روش تربیتی است. وقتی فرزندان ببینند پدر و مادر با علاقه و آگاهی در برنامه‌های مسجد شرکت می‌کنند، آنها نیز به مسجد علاقه‌مند می‌شوند. همچنین اگر مسجد به عنوان بخشی از برنامه‌های تفریحی و روزمره خانواده در نظر گرفته شود، حضور در آن برای فرزندان تبدیل به یک عادت دلپذیر خواهد شد. آموزش و تبیین کارکردهای جامع مسجد به زبان ساده برای فرزندان، درک آنها از این مکان را عمق می‌بخشد. ارتباط و اعتماد میان خانواده و مسئولان مسجد به ویژه امام جماعت، زمینه ساز مشارکت بیشتر و بهره‌مندی بهتر از ظرفیت‌های مسجد می‌شود. استفاده هوشمندانه از این ظرفیت‌ها برای رشد فکری، معنوی و مهارتی فرزندان، آنها را به مسجد نزدیک‌تر می‌کند. همچنین ایجاد خاطرات مثبت از مسجد در ذهن کودکان و نوجوانان، تأثیری ماندگار بر علاقه‌مندی آنان به این فضا دارد.

در نهایت، موفقیت خانواده در پیوند دادن فرزندان با مسجد در گرو نگاه جامع و کاربردی خانواده به مسجد است. اگر خانواده‌ها رابطه‌ای مکان عبادی نبینند، بلکه آن را پایگاهی تربیتی، فرهنگی، اجتماعی و پاسخ‌ده است، از همه ظرفیت‌ها برخوردار نیستند.

■ **پیشنهاداتی برای رسیدن به یک مسجد تراز جامعه اسلامی**

۱- تغییر دیدگاه متولیان مساجد: نخستین قدم تغییر دیدگاه متولیان مساجد نسبت به کارکردهای مسجد است و از ظرفیت بالای مساجد برای خدمت‌رسانی به مردم و رفع مشکلات آنها استفاده کنند.

۲- گزینش ائمه جماعات جوان و آگاه: ائمه جماعات باید جوان، آگاه، بصیر و ولایی باشند و از مهارت‌های ارتباطی مؤثر با تمامی اقشار جامعه (کودکان، نوجوانان، سالمندان، زنان و مردان) برخوردار باشند. استفاده از نیروهای جوان و پرانرژی می‌تواند به پویایی مساجد کمک کند.

۳- استفاده از نخبگان فرهنگی، علمی و ورزشی: جذب نخبگان و افراد متخصص در حوزه‌های مختلف فرهنگی، علمی، ورزشی و اجتماعی در هر محله به مسجد و استفاده از توانمندی‌های آنها می‌تواند به فعالیت‌های مسجد و ارتقای سطح خدمات آن کمک کند.

۴- شناسایی و الگوبرداری از مساجد موفق: مساجدی که با جذب جوانان به موفقیت‌های فرهنگی، اجتماعی و دینی دست یافتند شناسایی و به عنوان نمونه‌های موفق ارزیابی و شاخص سنجی شوند.

۵- تلاش برای استقلال اقتصادی مساجد: مساجد باید به استقلال اقتصادی دست یابند و منابع درآمدی برای تأمین هزینه‌های خود، انجام فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی و حتی کمک به نیازمندان فراهم کنند. تشکیل خیریه‌ها در برخی مساجد می‌تواند به این امر کمک کند.

۶- تشکیل گروه‌های جهادی و جذب نیروهای متخصص: مساجد باید گروه‌های جهادی تشکیل دهند و نیروهای متخصص مانند پزشکان، معلمان، پرستاران، ورزشکاران و مهندسان را جذب کنند تا به مردم کمک کنند. به ویژه در محله‌هایی که نیازمندان بیشتری دارند.

۷- ایجاد هماهنگی با نهادهای انقلابی: مساجد با کمک نهادهای انقلابی، چون بسیج می‌توانند به عنوان بازویی قوی در دوران‌های سخت مانند جنگ و بحران‌های مختلف نقش ایفا کنند.

۸- تغییر در ترکیب هیئت امنای مساجد: باید هیئت امنا و مسئولان مساجد از افرادی با افکار نو و جوان و با انگیزه تشکیل شوند. گاه برخورد‌های منفی با کودکان و نوجوانان، لطمات جبران ناپذیری به این قشر وارد می‌کند.

در نهایت، هدف این است که مساجد همانند دوران پیامبر (ص) و اهل بیت(ع) به عنوان مراکز همه‌جانبه فرهنگی، اجتماعی، دینی و حتی سیاسی عمل کنند. با انجام اقدامات لازم، می‌توانیم مساجدی پویا و فعال داشته باشیم که علاوه بر عبادت، پاسخ‌گوی نیازهای اجتماعی و فرهنگی مردم نیز باشند.

آنچه که در دوران غیبت و در اوج فتنه‌ها و حوادث آخرالزمانی، به ویژه برای زمینه‌سازی ظهور بسیار مهم است، نقش آفرینی حداکثری جوانان به ویژه نسل جوان مسجدی است. باید با برنامه‌های مدون، دقیق و مدبرانه، نهایت استفاده را در ایام خاص مثل محرم و مجتمع و جلسات داشتیم، زیرا بزرگ‌ترین امکانات معنوی تشیع در همین بلور قلبی به دستگاه امام حسین(ع) است. ایام محرم و صفر با فضای معنوی و فرصت‌های فرهنگی که فراهم می‌کند، می‌تواند به عنوان یک ابزار طلایی برای تربیت جوانان مهدوی در مساجد مورد استفاده قرار گیرد و ما را هر چه بیشتر به مسجد تراز اسلامی نزدیک کند. ۳۰ مرداد روز جهانی مسجد و مقارن با آخرین روزهای ماه صفر و رحلت پیامبر گرامی اسلام، فرصتی است برای بازخوانی کارکردهای اصیل و سازنده مساجد در زندگی ما.

*کارشناس علوم قرآنی و مبلغه اسلامی

حجت‌الاسلام و مدیرعامل بنیاد هدایت سازمان تبلیغات اسلامی:

احیای مساجد فقط با استقلال و مردم‌محوری محقق می‌شود

در یک تحقیقات میدانی از قهوه‌خانه‌ها، کافه‌ها، پاساژها و گیمنت‌ها، با جذب حداکثری از جمعیت جوانان و نوجوانان مشخص شد حدود ۱۷ ساعت در شبانه‌روز به مشتریان خود خدمات می‌دهند، این در حالی است که بسیاری از مساجد کشور تنها حدود چهار ساعت در شبانه‌روز فعال هستند، آن هم اغلب با حضور هیئت امنایی که بعضا خسته، ساخته‌رده و حتی گاه کم انگیزه‌اند! این مقایسه ساده اما معنادار پرسشی مهم را پیش می‌کشد: «کدام جبهه برکارتر و جذاب‌تر است؟!» کلیپی از مرحوم نادر طالب‌زاده در فضای مجازی با موضوع بسته بودن درهای مساجد یکی از دلایل کم رونقی مساجد، دست به دست می‌چرخد. او در آن کلیپ با انتقاد از ساعت کاری محدود مساجد، صراحتا می‌گوید: «ما تنها کشور مسلمانی هستیم که در مساجد را می‌بندیم و اگر فردی بخواهد بین روز غیر از ساعات نماز برای خلوت با خدا به مسجد برود، در بسته به برمی‌خورد!» او با اشاره به تجربه کشورهای اسلامی مانند ترکیه، افغانستان و مالزی می‌گوید: «در مالزی با اینکه نیمی از مردم آن بودایی و هندو هستند، مس